

ΑΚΡΑΙΑ ΦΤΩΧΕΙΑ ΚΑΙ ΑΚΡΑΙΟΣ ΠΛΟΥΤΟΣ (του Γιάννη Παρασκευούλακου)

Την έννοια «ακραία φτώχεια» την ξέρουμε όλοι και αποδεχόμαστε την ύπαρξή της. Σε γενικές γραμμές έχει γίνει δεκτό ότι εισόδημα μικρότερο από 1,90 δολάρια την ημέρα θεωρείται ακραία φτώχεια. Βέβαια, ο ορισμός αυτός δεν μπορεί να είναι απόλυτος. Λ.χ. μπορεί να υπάρχουν ακόμα απομονωμένες κοινότητες που δεν χρησιμοποιούν τόσο έντονα το χρήμα στις συναλλαγές τους, οι οποίες ωστόσο να διαθέτουν τα

περισσότερα από αυτά που θεωρούνται «βασικές ανθρώπινες ανάγκες» όπως την τροφή, το καθαρό πόσιμο νερό, τη στέγη, ίσως σε ένα βαθμό και μια στοιχειώδη εκπαίδευση. Και, σε αυτές τις περιπτώσεις όμως, άλλες από τις βασικές ανάγκες όπως η δυνατότητα ενημέρωσης ή η παροχή σύγχρονων υγειονομικών υπηρεσιών προφανώς θα απουσιάζουν εντελώς. Τα προβλήματα αρχίζουν, όταν περνάμε στη διερεύνηση των αιτιών και, κυρίως, στην εξέταση εάν ο λεγόμενος «ανεπτυγμένος κόσμος» έχει κάποιου είδους ηθική υποχρέωση απέναντι στις χώρες (ή και ολόκληρες ηπείρους όπως η Αφρική) που μαστίζονται από ακραία φτώχεια να συνδράμει στην εξάλειψη αυτής της μάστιγας. Σε κάθε περίπτωση, όπως προανέφερα, δεν φαίνεται να υπάρχει αμφισβήτηση ούτε για την ύπαρξη ούτε για την σοβαρότητα του προβλήματος της ακραίας φτώχειας.

Το πρόβλημα βρίσκεται στο δεύτερο συστατικό του τίτλου του άρθρου: «Ακραίος πλούτος». Αυτό είναι που πρέπει να εξεταστεί και να διευκρινίσουμε τι εννοούμε και τι θέλουμε. Αλλιώς, η αντιμετώπιση της ακραίας φτώχειας δεν θα είναι επιτυχής ούτε

καν αληθινή.

Όταν χρησιμοποιούμε αυτό τον όρο, η σκέψη μας πάει συνήθως στους βαθύπλουτους κατόχους περιουσίας εκατοντάδων δισεκατομμυρίων δολαρίων. Νομίζω όμως ότι δεν είναι απαραίτητο να έχουμε τέτοια μεγέθη για να μιλάμε για ακραίο πλούτο. Η έννοια είναι συσχετιστική. Σε μικρές ή πάμπτωχες χώρες, όπως χώρες της Αφρικής όπου το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού ζει με λιγότερα από αυτά τα 1,90 δολάρια ημερησίως, προφανώς περιουσίες και εκατοντάδων εκατομμυρίων δολαρίων είναι υπεραρκετές για να θεωρηθούν ακραίος πλούτος.

Και το ερώτημα που ανακύπτει είναι: Αποδεχόμαστε την έννοια «ακραίος πλούτος» ή έχουμε πειστεί ότι οποιοδήποτε μέγεθος είναι αποδεκτό και, ίσως, επιθυμητό; Σκεπτόμαστε, ίσως, ότι ο ακραίος πλούτος δεν έχει καμμία σχέση με την ακραία φτώχεια;

Γεννάται, επίσης, άλλο ένα ερώτημα: **ο πλούτος είναι ένα φυσικό φαινόμενο ανεξάρτητο από τις επιθυμίες του κατόχου του;** Σαν να λέμε: Κοιμάσαι και η τύχη σου δουλεύει; Δεν καταβάλλεις προσπάθεια; Δεν επιδιώκεις, και μάλιστα συχνά αντί παντός τιμήματος, τον πλούτο; Ποιες είναι οι διαθέσεις σου απέναντί του;

Αυτές ακριβώς οι διαθέσεις θα πρέπει κάπως να διευκρινιστούν. Μπορούμε να πούμε ότι, σε γενικές γραμμές και επί του παρόντος, η θεμελιώδης κινητήρια δύναμη στις ανθρώπινες κοινωνίες μας και την ατομική μας ζωή είναι τα συναισθήματα. Αρέσκειες και απaréσκειες, αγάπες και μίση, επιθυμίες, προσπάθειες να πετύχουμε κάτι ευχάριστο ή να αποφύγουμε κάτι δυσάρεστο, η χαρά, η λύπη, ο θυμός, ο φθόνος, η γενναιοδωρία, η τσιγγουνιά, η μίμηση, κοκ. Τα νοητικά στοιχεία ακολουθούν, συνήθως για να υποστηρίξουν αυτό που τα συναισθήματα έχουν ήδη διαλέξει.

Εδώ και χιλιάδες χρόνια, ως ανθρώπινο είδος έχουμε κωδικοποιήσει μία γκάμα συναισθημάτων που τα θεωρούμε εποικοδομητικά για την κοινωνική ζωή, και γι αυτό τα

επιδοκιμάζουμε με κάθε τρόπο και επαινούμε τους «κατόχους» τους, καθώς και μιαν άλλη γκάμα που τα θεωρούμε καταστροφικά για την συλλογική μας ζωή και γι αυτό τα αποδοκιμάζουμε όπως επίσης και τους εκφραστές τους. Αυτά είναι τα ηθικά συναισθήματα και τα μη-ηθικά συναισθήματα.

Τα ηθικά συναισθήματα

Αναφέρω παραδείγματα.

Κάποιος σε ευεργετεί.

Ένας γιατρός σε κάνει καλά.

Ένας άγνωστος σε σώζει από πνιγμό κ.ο.κ.

Είναι δυνατόν να μην αισθανθείς ευγνωμοσύνη;

Και ακόμα χειρότερα: Αντί για ευγνωμοσύνη είναι δυνατόν να αισθανθείς μίσος; Αντί ευγνωμοσύνης αχαριστία; Τα φυσιολογικά-ηθικά συναισθήματα είναι διαρκώς παρόντα στην ζωή μας και οριοθετούν το σωστό από το λάθος, το φυσιολογικό από το αφύσικο.

Θα μπορούσαμε να κατηγοριοποιήσουμε τα συναισθήματα και ως εποικοδομητικά ή διαλυτικά ή, επίσης, ως συναισθήματα που στηρίζουν την κοινωνική συνοχή και συναισθήματα που την αποσυνθέτουν. Θεωρώ τους πιο πάνω όρους ισοδύναμους.

Το πρόβλημα με τους ισχυρούς είναι ότι παίρνουν ως δεδομένα, σταθερά και αναλλοίωτα όσα τους συμφέρουν και θεωρούν ότι μπορούν (δικαιούνται) να επιφέρουν στην κοινωνία όσες αλλαγές κρίνουν συμφερότερες για τους ίδιους ή, μάλλον, πιο ταιριαστές με τις ανάγκες τους και τη δύναμή τους. Δημιουργούν και θεωρία. Σου λένε: Η δική μας ευημερία/ισχύς/ακραίος πλούτος κ.ο.κ. είναι για όλους καλό. Τους διαφεύγει όμως μία λεπτομέρεια: Ο ακραίος πλούτος είναι αναπόφευκτο να δημιουργήσει ακραία φτώχεια αυτός ο ίδιος, λόγω της απληστίας

που τον χαρακτηρίζει και τον γεννάει. Και, αν δεν την δημιουργήσει άμεσα στον χρόνο ή εγγύς σε τόπο, εν τούτοις η υπερβολική απορρόφηση από λίγους ενός αγαθού, όπως το χρήμα ή άλλα χρήσιμα αγαθά, που εξ ορισμού βρίσκονται σε περιορισμένη διαθεσιμότητα, έστω λίγο πιο δίπλα ή έστω λίγο πιο μετά θα τα στερήσει από κάποιους.

Η απληστία και τα μη ηθικά συναισθήματα

Παραβλέπουμε ότι ο τεράστιος πλούτος είναι πάντα προϊόν επιδίωξης και η επιδίωξη αυτή λέγεται απλά: Απληστία.

Τι συμβαίνει λοιπόν; Μήπως καταργήθηκαν τα αρνητικά συναισθήματα; Μήπως πάψαμε να τα αξιολογούμε ως αρνητικά και τώρα πια δέχονται άλλο πρόσημο;

Οι κάτοχοι του απεριόριστου πλούτου, αφού πρώτα επινόησαν το δόγμα «too big to fail» (αλλά αυτό αφορούσε εταιρικά σχήματα και όχι άτομα, οπότε δεν ταίριαζε καλά στην περίπτωση τους), δημιούργησαν και θεωρία που λέει ότι, χωρίς την προοπτική και τη δυνατότητα του απεριόριστου κέρδους, το άτομο-επιχειρηματίας, αυτό που θεωρείται ο κινητήριος μοχλός κάθε προόδου, δεν θα είχε ενδιαφέρον και άρα κίνητρο για να επιτύχει όλα τα θαυμαστά που έχουμε στην διάθεσή μας ως ανθρωπότητα.

Παραβλέπουν όμως τρεις κάπως σημαντικούς παράγοντες:

1. Ότι η έννοια «απεριόριστο κέρδος» δεν υπήρχε πάντα και όμως η ανθρωπότητα προόδευσε μια χαρά.
2. Ότι δεν έχουν γίνει όλες οι πρόοδοι από την ιδιωτική πρωτοβουλία ή, πάντως, από την ιδιωτική πρωτοβουλία με σκοπό το κέρδος και ιδιαίτερα το αχαλίνωτο κέρδος και
3. Ότι συνήθως οι καινοτομίες είναι αποτέλεσμα πολλών εργαζομένων στον εκάστοτε τομέα, και σύγχρονα και διαχρονικά, και ότι οι πάμπλουτοι είναι πολλές φορές οργανωτές και όχι πρωτοπόροι γνώσεως και καινοτομίας.

Οι εφευρέτες λ.χ. συχνά «πέθαναν στην ψάθα» όπως λέμε, ενώ άλλοι καρπώθηκαν τα οφέλη της εφεύρεσης. Ακόμα πολλοί κατά κοινή ομολογία πρωτοπόροι δεν είχαν καθόλου στο μυαλό τους το κέρδος, όταν διατύπωναν τις ιδέες τους, αλλά ήθελαν μόνο να ανοίξουν νέα μονοπάτια γνώσης και ελευθερίας για την ανθρωπότητα. Τι σχέση είχε για παράδειγμα ο Ντεκάρτ με το κέρδος; Τι σχέση είχε ο Ρουσσώ; Τι σχέση είχαν ο Κοπέρνικος, ο Κέπλερ, ο Γαλιλαίος, ο Νεύτων ή οι μεγάλοι φυσικοί των αρχών του 20^{ου} αιώνα και τόσοι άλλοι; Οι τωρινές μας επιτεύξεις στηρίζονται στα μικρά ή μεγάλα λιθάρια που πρόσθεσαν ο καθένας και όλοι τους στο σώμα της γνώσης συλλογικά της ανθρωπότητας.

Η ανάγκη για απλή λογική

Η απλή λογική μπορεί να απλοποιήσει πολλά προβλήματα. Αναντίρρητα, η δράση κάθε επιχείρησης χρειάζεται «κοινωνία», δηλαδή οργανωμένο σώμα, και ομαλές συνθήκες για να λειτουργήσει και να ευημερήσει.

Στο νοσοκομείο «Σισμανόγλειο» της Αττικής, κάτω από την προτομή του δωρητή Σισμανόγλου διαβάζουμε: «από την κοινωνία τα πήραμε, στην κοινωνία πρέπει να τα αποδώσουμε».

Το ερώτημα είναι: Οι πολύ μεγάλες επιχειρήσεις και οι διευθυντές και μέτοχοί τους, όταν σχεδιάζουν το μέλλον, σκέφτονται έστω και για λίγο, έστω για μια στιγμή «τι είναι καλύτερο για το κοινωνικό σύνολο» ή πάντα «τι είναι καλύτερο για εμάς»; Και, αν ισχύει το δεύτερο, όπως μας έλεγε άλλωστε και ο Μίλτον Φρήντμαν (η εταιρική κοινωνική ευθύνη είναι μια ανοησία, η επιχειρήσεις έχουν ένα μόνο καθήκον: να εξασφαλίζουν κέρδη για τους μετόχους τους), είναι αυτό φυσιολογικό; Ή, την ανάγκη φιλοτιμία ποιούμενοι (για μην πάρουν τα κεφάλαιά τους και χαθούν θέσεις εργασίας), ανάγουμε σε θεωρία και μάλιστα αξιολογούμε ως αριστεία και ωφέλεια την απληστία; Για παράδειγμα: Στο σοβαρό ζήτημα του αλτρουισμού είναι μπροστά ή ακολουθούν και μάλιστα ως ουραγοί το κοινωνικό

σύνολο; Είναι πολύτιμοι οδοδείκτες και πρωτοπόροι ή «βαρίδια» που εμποδίζουν την πρόοδο;

Μήπως κοιτάζουμε από λάθος αφετηρία;

Έχουμε συνηθίσει να κοιτάζουμε και να εξετάζουμε τις επιπτώσεις, με άλλα λόγια τα αποτελέσματα, που έχει μια πρακτική, μια πολιτική ή μια επιδίωξη στον κόσμο μας, στους θεσμούς μας, στις οικονομίες μας κ.ο.κ. Τι γίνεται όμως με τα κίνητρα; Τι γίνεται με αυτό που υπάρχει «πίσω από» μια πολιτική, μια πρακτική, μια επιδίωξη; Για αυτά τα κίνητρα δεν θα έχουμε άποψη; Δεν μας ενδιαφέρει να έχουμε; Πιστεύουμε ότι τα κίνητρα δεν επηρεάζουν τη δράση και τις εξελίξεις στην πορεία του χρόνου; Ανέφερα και νωρίτερα ότι η πιο ισχυρή δύναμη προς το παρόν, αυτή που κινεί τον κόσμο, είναι επιθυμίες και διαθέσεις. Ο νους απλώς ακολουθεί, υποταγμένος (και πρέπει να τονιστεί αυτό, όταν σκεφτόμαστε περί ορθολογισμού και άλλα τέτοια), για να οργανώσει όσο το δυνατόν καλύτερα την ευόδωση των επιθυμιών. Δεν μας απασχολεί αν στον πυρήνα και στην αφετηρία του ακραίου πλούτου βρίσκουμε συναισθήματα που παραδοσιακά, πάγια και όλες οι κοινωνίες ανεξαιρέτως τα θεωρούσαμε αρνητικά και επιζήμια για την κοινωνική συνοχή;

Τελικά, μήπως η απληστία πρέπει να τύχει μεγαλύτερης προσοχής σε οποιαδήποτε μορφή της; Και, προφανώς, δεν είναι μόνο το χρήμα ο τομέας όπου εκφράζεται, αν και ως τώρα είναι ο πιο κραυγαλέος. Όταν και ο φτωχός την αποδέχεται ως κίνητρο ζωής, τότε η απληστία έχει ήδη διαπεράσει το σύνολο της κοινωνίας. Και αυτό είναι ακόμη πιο προβληματικό.

1/7/21

Γιάννης Παρασκευουλάκος

Μέλος της ΜΚΟ ΣΟΛΩΝ

εικόνα : Equality (Money) – Frantisek Kupka / 1902

wikiart.org